

סמדר שפי, צילום: מירי דוידוביץ

האוצרת סמדר שפי על תערוכתו של אליהו אריק בוקובזה בבית ביאליק, המתכתבת עם יצירות המשורר הלאומי ועם הקמפיין הציוני

גשר בין שיר לציור

90 שנה בדיוק מפרידות בין הולדתו של המשורר הלאומי, **חיים נחמן ביאליק**, לבין הולדת הצייר הישראלי, **אליהו אריק בוקובזה**. האחד, בן למשפחה יהודית צנועה מכפר קטן שבחבל ווהלין אשר בתחום המושב של האימפריה הרוסית דאז. השני, בן למהגרים אמידים מטוניס שעברו לפריז בירת צרפת.

” זו לא אמנות שבאה להגיד - כולנו עם אחד. ממש לא. בוקובזה מצביע על מורכבויות ומגרד על הדרך את הסטריאוטיפים. אין פה משהו מנחם, אבל יש פה בהחלט משהו מפכה. קחי את ביאליק, שנתפש כנציג האשכנזיות השבעה על אף שהאמין שהמסורות של עדות המזרח הן חולייה מרכזית בתחייה הלאומית.”

שני מהגרים, שקבעו את מקומם, בהפרש של 35 שנה, בארץ ישראל. שני יוצרים, שיצירתם היא דיאלוג מתמשך, מפוכח ומרובד, עם מקום, הוויה וחברה. שני רבי אמן - האחד של מילים, השני של צבעים ומרקמים - ששופכים אור על ארץ בחירתם, כל אחד בדרכו, באמצעות פילטרים שונים ומזוויות מבט רב שכבתיות.

השבוע, במסגרת אירועי 145 שנה להולדתו של ביאליק, תפתח **בבית ביאליק** בתל אביב התערוכה **"עבודה ומלאכה"**, בה יציג בוקובזה, כמחווה למשורר, הסופר, המתרגם, העורך והמו"ל, יצירות המנהלות דיאלוג עם כתביו. התערוכה, שאצרה סמדר שפי, צמחה מתוך יצירתו של בוקובזה לאורך השנים ומציגה בקונטקסט חדש יצירות קיימות לצד חדשות. את שירתו של ביאליק, קורא האמן בזיקה לעיסוקו המתמשך בשאלות של זהות, ומפנה מבט למקום בו ביקש המשורר לא רק לתאר את הקיים, אלא לעצב מציאות. התבוננות מחודשת בטקסטים המוכרים ביותר של ביאליק, יוצרת מפגש מרתק בין אידיאולוגיה לאסתטיקה ובין מודרניזם להמצאת המקומיות.

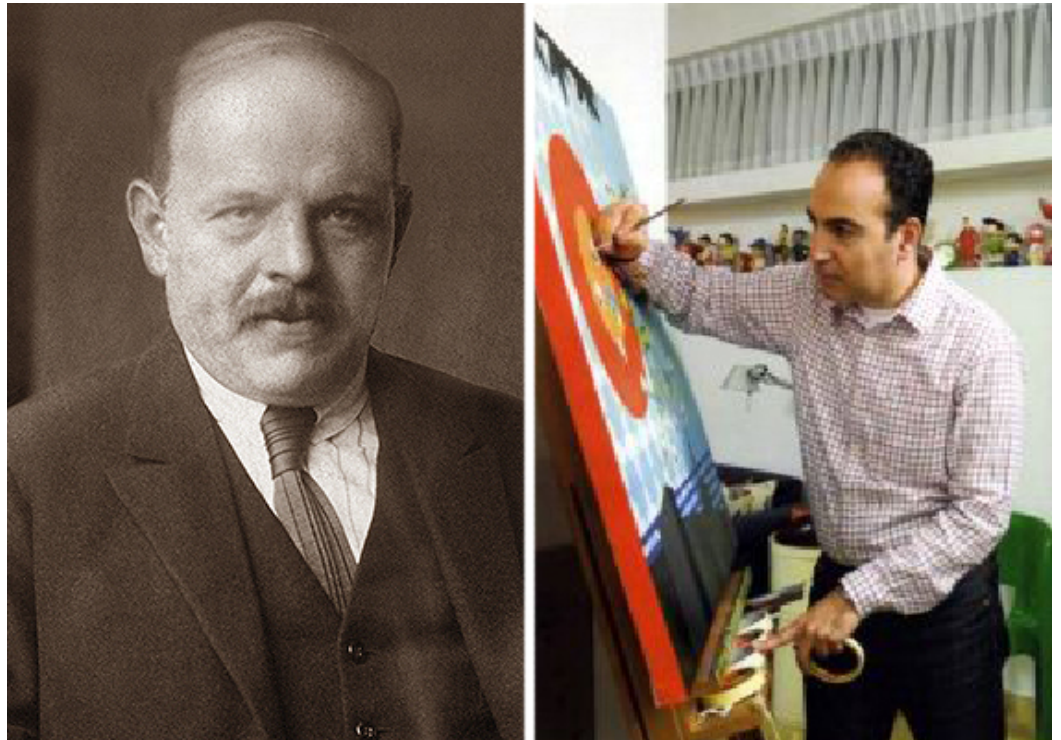

עבודה ומלאכה, אליהו אריק בוקובזה, 2017, תמונת יחסי ציבור

כשהאוריינטליזם פגש את המודרניזם

"החיבור בין השניים מעניין ללא ספק", אומרת סמדר שפי, אוצרת התערוכה שמציגה צמתים בהן מצטלבים תחומי עניין מרכזיים שעל סדר היום של שני היוצרים. "נקודה מרתקת מתייחסת, למשל, למקום שבו נפגשים האוריינטליזם והמודרניזם", היא אומרת ומסבירה: "התנועה הציונית האירופית תופסת את עצמה כמי שהביאה את המודרניזם למזרח. האוריינטליזם הכתיב את הטון. אלה היו המשקפיים דרכם הסתכלו על המקום הזה, פלשתינה או ארץ ישראל, שעד סוף המלחמה נתפש כאזור לא כל כך מפותח באימפריה

העותומאנית. המפגש הזה של האוריינטליזם והמודרניזם, הוא ללא ספק נקודה מחברת שמעסיקה את ביאליק כמו את בוקובזה וממלאת תפקיד חשוב בעבודה של שניהם ובטח בהתבוננות שלהם על העולם".

אריק בוקובזה וחיים נחמן ביאליק, תמונות יחסי ציבור

זו תערוכת היחיד השנייה של בוקובזה אותה אצרה שפי. קדמה לה, בשנת 2015, "United Colors Of Judaica", שהציגה בבית התפוצות וזכתה לתהודה רבה. במידה רבה מחברים בין השתיים חוטים שקופים ולא רק משום שמדובר בתערוכות המשתרגות ונארגות לתוך חלל מוזיאלי נתון וקיים. "תערוכות תמיד שואבות לא רק מהמקום הפיזי בו הן מוצגות, אלא גם מאופיו", אמר בוקובזה בראיון משנת 2015, שבו התייחס למיקום יצירותיו בבית התפוצות. נדמה כי דבריו מקבלים משנה תוקף בכל הנוגע לתערוכה החדשה בבית ביאליק.

"הבית עבר שימור מחמיר מה שדורש הצבת אמנות בתנאים מאד מאתגרים", אומרת שפי. "כמעט ואי אפשר לתלות תמונות על הקירות, אסור להדביק על הרצפה ואי אפשר להזיז את הרהיטים הקבועים. אופציות ההתערבות מזעריות. אנחנו נכנסים לתוך חלל קיים עם נתונים ברורים וזה מחייב בהגדרתו שיח עם הקיים". ההתמודדות אינה זרה לה. אחרי הכל, זו התערוכה החמישית ששפי אוצרת בבית ביאליק. קדמו לה התערוכות הקבוצתיות: "אל-קצוי עד, אל-אחרית יום?" (2013); "גילוי וכיסוי" (2014); "מאחורי הגדר" (2015); "קניין ופטיש" (2016).

השקר של הקמפיין הציוני

בתערוכה הנוכחית, כמו גם באלה שקדמו לה, הבחירה לצאת מתוך הטקסטים של ביאליק ובחירת והצבת היצירות נעשו בזיקה אליהם. "העבודות אינן מאיירות את הטקסטים, בעצם הנחתן בחלל העבודה הספציפי הזה, הן מאירות אותם באור חדש או מציעות פרשנות נוספת. ביאליק היה אינטלקטואל שחשב באופן מורכב ומטבע הדברים, אמנות שמוצבת במקום שכזה, לא יכולה להיכנס לתוכו ברגל גסה אלא תוך חיפוש והצעה להתבוננות מחודשת בו".

בעבודה חדשה, המוצגת לראשונה במסגרת התערוכה בבית ביאליק, משכלל בוקובזה את כליו. לצד ציור, יצירת אובייקטים ווידאו ארט, הוא מציג כעת אנימציה. בוקובזה יוצא מתוך שירו של ביאליק, "**לעבודה ולמלאכה**", העטוף במנגינה בוכרית בעיבוד של **נחום נרדי** ובביצוע **ברכה צפירה**, ומציף שאלות על תרגום מתרבות ולתרבות, על מזרח ומערב, על השקר שמאחורי הקמפיין הציוני לכיבוש העבודה העברית.

"זה שיר הלל לעבודה ולמלאכה שביאליק כתב בשנת 1932 וכשירודים לעומקי הדברים, מבינים שהוא למעשה מצביע על הקושי שהיה להוציא את הדבר לפועל. זה היה מאבק נכזב, כפי שכתבה פרופסור אניטה שפירא ולמעשה מה שאנחנו מעלים על נס, הוא תוצאה של חוסר ולא של תופעה ממשית שהתקיימה בשטח".

בוקובזה, לדבריה, מציג בעבודה החדשה דורות של עובדים שרחוקים מאותו אידיאל חלוצי של ימי ראשית הדרך. בעוד האידיאל החלוצי מוצג בעבודת צלליות שמצטטת את האמן "הבצלאל" **מאיר גור אריה**, שהתפרסם בצלליות ובתבליטים של חלוצים ודמויות ארצישראליות. בוקובזה מפנה מקום מרכזי לאותם שעשו את העבודה והמלאכה דה פקטו אך לא זכו בתהילה השמורה לחובש כובע הטמבל בעל השפם הגדול. "אנחנו יודעים היום, בין היתר מכתביו של **ארתור רופין** (ממעצבי ההתיישבות הציונית – מ.י.), שחלק מהעלאת הקהילה התימנית לארץ לפני שנות העשרים, נעשה במטרה להחליף את הפועל הערבי. הם היו ידיים עובדות, אבל לא זכו להילת החלוץ. אחריהם באו הפלסטינים והיום אלה הפיליפינים, הסינים, ההודים. בוקובזה עוקב אחרי כל אלה ולמעשה עושה לשיר האופטימי והדידקטי הזה, דקונסטרוקציה".

מאיר גור אריה, צלליות חלוצים לקובץ שירים שפורסם בשנת 1925, לקט צלליות ושירי חלוצים, עורך: מרדכי נרקיס, ירושלים

אל הציפור ונערי הפרחים

בעבודה אחרת, שנעשתה במיוחד עבור בית ביאליק וממוקמת בפינת האוכל שבקומה התחתונה, מפרק בוקובזה ומרכיב מחדש את "אל הציפור", השיר הראשון של ביאליק שראה אור בדפוס. השיר, שפורסם בשנת 1891, הוא הצהרת געגועים לארץ ישראל שנהגה, בתרגומו של בוקובזה, המפרק את המילים שמרכיבות אותו לדימויים, בין המיתמם לביקורת.

זהו למעשה מיצב כריות סימבוליטי מתוחכם, שמשתעשע עם השפה והדימוי. המילה "שלום", הפותחת את השיר, מתורגמת לסמל המזוהה עם נערי הפרחים בשנות ה-60 הפרועות באמריקה וקורץ באופן פרדוקסלי למקור ממנו צמח – התנועה לפירוק נשק גרעיני.

"זה סמל לכאורה תמים, אבל הרי ברור לכולנו בדיעבד שאף אחד לא ממש התפרק מנשקו, ההיפך. בוקובזה עוטר את הגלולה בציפוי סוכר ונותן, ברגע הראשון, תחושה שקרית של הכל בסדר שמאבדת מהר מאד אחיזה". המילה "רב" הופכת למעין בן דמותו של הרב עובדיה יוסף בעוד המילה "שובך" מצטיירת כשובך יונים וסוגרת מעגל עם אותה ציפורה נחמדת, יונת השלום שלא התממש. "ארצות החום", משאת נפשו של המשורר, מצטיירות על פי מיטב המסורת האוריינטיליסטית על גמליה ונופיה המדבריים של ארץ ישראל.

עבודה ומלאכה, אליהו אריק בוקובזה, תמונת יחסי ציבור

מגרד את הסטריאוטיפים

לצד עבודות חדשות, מוצגות בתערוכה, כאמור, גם יצירות מוקדמות של בוקובזה. "אנשים נוטים לומר: 'את זה כבר ראית', אבל האמת היא שאנחנו חיים בעידן של הצפה שבו אנחנו צורכים מדי רגע אינספור דימויים ובמהירות רבה שלא באמת מאפשרת מקום לדקויות. פה יש לי הזדמנות להיעצר ולשנות קונטקסט ומיקום ובכך ליצור למעשה אובייקט חדש", היא אומרת ומתייחסת בין היתר למחזיקי הספרים שעצב בוקובזה והוצגו במיקום אחר בבית ביאליק בתערוכה קבוצתית שנערכה בשנת 2013. הפעם ניצבים כתביו של

ביאליק בין שני מחזיקי הספרים, העשויים עץ זית ומעוצבים בשילוב נפלא בין אוריינטליזם למודרניזם. "אנחנו למעשה אומרים לקהל: אתם מוזמנים לקרוא בכתבים ולגעת במקום הזה שבו אנחנו נמצאים, בין מזרח למערב".

את מדברת על שילוב עבודות חדשות ומוקדמות ואני חושבת על רב שכבתיות, על גוף עבודה שבדוק בכל פעם מחדש דרך פריזמה אחרת שאלות על זהות

"אריק הוא אמן שגוף העבודה שלו עוסק בזהות. אם בשנת 2015 הוא עסק בעניין היהודי, שנה לאחר מכן הוא נגע במוצא הצרפתי שלו ולפני כן הוא עסק בדברים שקשורים לארצישראליות. אני נמנעת מהמילה שיטתי אבל יש הגיון באופן שבו הוא מטפל ברעיונות ובנושאים שמעסיקים אותו, משהו אנליטי מאד. בניגוד לתדמית הלכאורה מתוקה, הוא למעשה מפרק שכבה אחר שכבה בישראליות וב-20 השנים האחרונות שבהן הוא מציג, נוצר גוף עבודה שאין פן בזהות שלו שאינו מטופל. דבר יוצא מתוך דבר".

עבודה ומלאכה, אליהו אריק בוקובזה, תמונת יחסי ציבור

הוא מחטט בפצע - זהות זו סוגיה לא פתורה.

"אנחנו חיים במקום שבו שאלות של זהות הן משתרגות ובכל פעם מקבלות זווית חדשה. אף אחד לא המציא את שאלת הזהות, היא קיימת ומשתנה כל הזמן בשיח הישראלי, אבל אני חושבת שבוקובזה בהחלט סלל דרך ומחשבה, הוא עוקב אבל גם מכתוב שיח די נועז באופן שבו הוא מפנה ביקורת לכל הכיוונים. זה מה שהופך את היצירה שלו לכל כך תובענית. רק למראית עין הוא מרצה את הצופה, אבל יש פה קריאה מאתגרת שנדרשת מהצופה והיא בפירוש מעמידה סימני שאלה מול מה שנקרא – מוסכמות.

"זו לא אמנות שבאה להגיד - כולנו עם אחד. ממש לא. בוקובזה מצביע על מורכבויות ומגרד על הדרך את הסטריאוטיפים. אין פה משהו מנחם, אבל יש פה בהחלט משהו מפכח, שמלמד אותנו שכל החלוקות הדיכוטומיות שאנחנו עושים לא באמת מחזיקות מים. קחי את ביאליק, שנתפש משום מה כנציג האשכנזיות השבעה לכאורה על אף שהאיש פעל בעיקשות לאיסוף ולהוצאה לאור של שירת ספרד, התעקש על העגה והמשקל הספרדי והאמין שהמסורות שהביאו איתם בני עדות המזרח הן חולייה מרכזית בתחייה הלאומית".

"לעבודה ולמלאכה" – אליהו אריק בוקובזה במחווה לח.נ. ביאליק. אירוע הפתיחה לתערוכה יתקיים במסגרת אירועי יום ההולדת 145 לחיים נחמן ביאליק, יום חמישי, 28 בדצמבר 2017 ב-19:00 בבית ביאליק בתל אביב. ניתן לבקר בתערוכה בשעות פעילות בית ביאליק ובמחיר כרטיס כניסה למוזיאון: ימים ב'ה', בשעות 09:00-17:00, ימי שישי שבת וחג, בשעות 10:00-14:00. להזמנת כרטיסים: 03-5254530, באמצעות אשראי, ימים ב'ה', שעות 11:00-14:00. מחיר כניסה: 20 ₪, סטודנטים וגימלאים: 10 ₪. התערוכה תוצג עד ה-8 באפריל 2018

[למועדי מופעים <](#)

תאריך יצירה: 26/12/2017

כתבות נוספות

יום הולדת לחיים נחמן ביאליק

עבודה ומלאכה: מאז ועד היום

קישורים

לאתר בית ביאליק

לאתר האמן אליהו אריק בוקובזה

